

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра психології

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри психології

доктор психологічних наук, професор

_____ М. САВЧИН « » _____ 2026 р.

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітня програма: «Практична психологія»

Бакалаврська робота
на здобуття кваліфікації – бакалавр з психології
за спеціалізацією «Практична психологія»

Автор роботи: Куйдич Марія Михайлівна _____

**Науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент Дуб Віра Григорівна _____**

Дрогобич, 2026

Захист бакалаврської роботи

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

_____ Голова ЕК _____

дата

підпис

прізвище, ім'я

_____ Секретар ЕК _____

підпис

прізвище, ім'я

Анотація

Актуальність бакалаврської роботи зумовлена зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб в умовах соціально-політичної нестабільності та необхідністю вивчення трансформацій їхніх ціннісних орієнтацій. Метою дослідження є теоретичний аналіз та емпіричне вивчення психологічних особливостей ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб. У роботі розкрито сутність поняття «ціннісні орієнтації», визначено їх структуру та функції у регуляції поведінки особистості. Проаналізовано вплив стресових і травматичних чинників, пов'язаних із вимушеним переміщенням, на зміну системи цінностей.

Емпірично досліджено домінуючі ціннісні орієнтації внутрішньо переміщених осіб та виявлено специфіку їх ієрархії. Встановлено, що в умовах вимушеної міграції зростає значущість безпеки, стабільності та міжособистісної підтримки, водночас знижуються орієнтації на самореалізацію та досягнення.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки психологічних програм підтримки та адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, вимушена міграція, внутрішньо-переміщені особи

Summary

The relevance of the bachelor's thesis is due to the increase in the number of internally displaced persons in conditions of socio-political instability and the need to study the transformations of their value orientations. The purpose of the study is a theoretical analysis and empirical study of the psychological features of the value orientations of internally displaced persons. The work reveals the essence of the concept of "value orientations", determines their structure and functions in the regulation of individual behavior. The influence of stressful and traumatic factors associated with forced displacement on the change in the value system is analyzed.

The dominant value orientations of internally displaced persons are empirically studied and the specifics of their hierarchy are revealed. It was established that in conditions of forced migration, the importance of security, stability and interpersonal support increases, while the orientations to self-realization and achievement decrease.

The practical significance of the work lies in the possibility of using the results obtained to develop psychological programs for the support and adaptation of internally displaced persons.

Keywords: value orientations, forced migration, internally displaced persons

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ	9
1.1. Тракткування ціннісних орієнтацій особистості у психологічних підходах та концепціях	9
1.2. Чинники формування та розвитку ціннісних орієнтацій особистості	14
1.3. Специфіка трансформації ціннісних орієнтацій вимушено переміщених осіб	18
Розділ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ЦІННІСНИХ ОРІЄТАЦІЙ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	24
2.1. Характеристика вибірки і методик емпіричного дослідження	24
2.2. Інтерпретація результатів емпіричного дослідження	26
Розділ III. РОЗВИТОК АКСІОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	42
3.1. Аксиологічний ресурс особистості: основні складові та функції	42
3.2. Розвиток аксіологічного ресурсу ВПО	43
Висновки	48
Список використаних джерел	52

ВСТУП

Актуальність дослідження ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб зумовлена масштабами вимушеної міграції, що спричиняє глибоку дестабілізацію особистісних опор та вимагає системного психологічного аналізу.

В умовах воєнного конфлікту руйнування звичного життєвого простору призводить до екзистенційної кризи, де колишні сенси втрачають свою регулятивну силу, а нові ще перебувають на етапі формування.

В таких умовах важливо розкриття механізмів адаптації індивіда до умов радикальної невизначеності через трансформацію його ціннісної ієрархії, що дає можливість простежити динаміку переходу від стану смислової дезінтеграції до реінтеграції особистості в новому соціокультурному середовищі.

Особливо важливими є процеси аксіогенезу, які виступають фундаментом життєстійкості та психологічного благополуччя переміщених осіб. Вивчення ціннісно-смилових орієнтацій дає змогу виявити внутрішні ресурси, що забезпечують збереження ідентичності в ситуації соціальної депривації. Розуміння ієрархії цінностей ВПО та пошук нових життєвих смислів виступає ключовим чинником запобігання розвитку посттравматичних стресових розладів та соціальної апатії.

Актуальність також підкріплюється потребою у вивченні конфлікту між термінальними цінностями минулого та інструментальними вимогами теперішнього, оскільки аналіз ціннісних трансформацій сприяє глибшому розумінню феномену посттравматичного зростання в умовах тривалого стресу.

Водночас вивчення смислової сфери ВПО відкриває можливості для прогнозування успішності їхньої інтеграції у новому середовищі.

Важливим аспектом є визначення ролі духовних та моральних цінностей як стабілізаторів психіки в моменти деструкції базисних ілюзій про безпеку світу.

Зрештою, комплексний розгляд ціннісно-сислової сфери дозволяє перейти від пасивної моделі допомоги до стимулювання суб'єктної активності переміщених осіб. Таким чином, обрана тема є не лише теоретично плідною, а й практично необхідною для забезпечення ефективного відновлення людського капіталу в повоєнний період.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей трансформації ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб, а також у визначенні психологічних детермінант, що сприяють відновленню смислової цілісності особистості в умовах вимушеного переселення.

Об'єкт дослідження – ціннісні орієнтації особистості.

Предмет дослідження – ціннісні орієнтації вимушено переміщених осіб.

Для досягнення мети поставлено наступні завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз сучасних підходів до вивчення ціннісних орієнтацій особистості.
2. Розкрити змістовні характеристики та ієрархічну структуру цінностей вимушено переміщених осіб (ВПО).
3. Емпірично дослідити особливості ціннісних орієнтацій у вимушено переміщених осіб.
4. Розробити рекомендації щодо трансформації ціннісних орієнтацій у вимушено переміщених осіб.

Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження базується на фундаментальних концепціях ієрархічної структури цінностей М. Рокича, що диференціює термінальні та інструментальні орієнтації, а також на теорії універсальних культурних цінностей Ш. Шварца.

Також дослідження базується на системному аналізі психологічної структури особистості в контексті ціннісних пріоритетів (Ю. Шайгородський, О. Легун, А. Павліченко).

Проблематика внутрішньо переміщених осіб у сучасній науці переважно розглядається крізь призму соціально-психологічної адаптації та підтримки, що відображено у дослідженнях Т. Семигіної, Н. Гусак та О. Зінченко, А. Любимої, М. Тетеревої та Л. Лисенко і взято за основу при аналізі структури ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження включають теоретичні методи (аналіз, синтез, класифікація, узагальнення) та емпіричні методи (психодіагностичні методики: методика «Ціннісні орієнтації М. Рокіча», методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса –Р. Даймонда, методика САМОАЛ).

Теоретичне значення роботи полягає у розширенні наукових уявлень про динаміку ціннісних орієнтацій в кризових умовах та роль суб'єктної активності у трансформації цінностей.

Практична значущість роботи визначається можливістю впровадження отриманих результатів у діяльність центрів надання психологічної допомоги та соціальних служб, що працюють з ВПО і дозволяють здійснювати моніторинг ментального стану переселенців та вчасно виявляти ризики дезадаптації.

Структура та обсяг роботи: випускова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних літературних джерел.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Трактування ціннісних орієнтацій особистості у психологічних підходах та концепціях

Науковий інтерес до категорії цінностей має тривалу історію та міждисциплінарний характер, охоплюючи філософські, соціологічні, педагогічні та аксіологічні аспекти дослідження людського буття.

У психологічному дискурсі цінності і зокрема ціннісні орієнтації традиційно розглядаються як фундаментальні орієнтири, що виконують функцію внутрішнього компаса, спрямовуючи життєвий шлях особистості в русло, яке має для неї найвищу суб'єктивну значущість [2; 4]. Формування цієї сфери не є автономним процесом, оскільки воно глибоко вкорінене в культурних особливостях, сімейних традиціях та ціннісних матрицях конкретних спільнот, на ґрунті яких з часом проростають індивідуальні ціннісні пагони.

Ціннісні орієнтації індивіда є системоутворювальним елементом його внутрішньої структури. Виступаючи стрижнем свідомості та поведінки, ця система безпосередньо детермінує розвиток особистості. Вона функціонує як регуляторний механізм особистісного становлення та критерій дотримання поведінкових норм.

Система ціннісних орієнтацій особистості є фундаментальним конструктом у контексті життєвої самореалізації та успішного подолання кризових станів, оскільки саме вона визначає сталі поведінкові патерни, спрямовані на досягнення стратегічних цілей. Через аналіз ціннісних орієнтацій стає можливим осягнення змістовного наповнення життєвих смислів кожної окремої особистості. За своєю суттю, ціннісні орієнтації постають як ієрархічно впорядкована система взаємопов'язаних цінностей, що

детермінують вибір індивідуального життєвого стилю та інтегрують особистісні потреби із соціальними вимогами [6].

У науковому дискурсі особливості формування та прояву ціннісних орієнтацій розглядаються як провідне джерело особистісного розвитку та вища форма вияву життєвої активності. Будучи ключовим регулятором поведінки, ці орієнтації дозволяють суб'єкту чітко визначити вектор свого руху та усвідомити сенс власного існування через пріоритезацію конкретних життєвих цінностей. Від змістовного наповнення провідних орієнтацій безпосередньо залежить рівень суб'єктивного благополуччя та здатність до повної самореалізації.

Ціннісні орієнтації є складною інтегративною системою, яка відображає всю багатоаспектність поняття цінності. Через це у науковій літературі існує безліч трактувань цього терміна. Наприклад, О. Леонтьєв розглядає їх як систему ціннісних смислів, тоді як Л. Божович трактує їх як внутрішню позицію та спрямованість індивіда. Ці лаконічні дефініції глибоко розкривають сутність явища. Вони доводять особистісну природу формування орієнтацій, демонструють їхню трансформацію у внутрішню структуру психіки через сенсові зв'язки та визначають їх як ключовий компонент «Я-концепції».

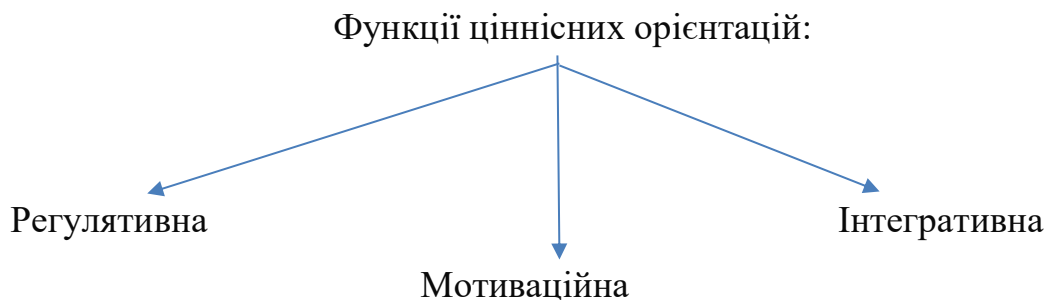
Особливого значення набуває роль ціннісних орієнтацій у подоланні «екзистенційного вакууму» за В. Франклом, що актуалізується в періоди гострих життєвих криз. У моменти втрати звичних смислів саме ціннісні орієнтації виступають тим стабілізуючим фактором, який дозволяє трансформувати травматичний досвід та віднайти нові опори для буття. Це особливо релевантно для ситуацій, де зовнішні обставини загрожують цілісності особистості, змушуючи її до радикальної переоцінки внутрішніх пріоритетів [34].

В. Франкл наголошував, що орієнтація на сенс є запорукою психічного здоров'я та загального благополуччя, особливо в ситуаціях екзистенційних випробувань.

Його концепція набуває особливої релевантності в контексті сучасного українського досвіду війни, оскільки доводить здатність людини знаходити та реалізовувати цінності навіть у стані глибокого болю та страждання. Власний досвід перебування автора в концтаборах Дахау та Аушвіц став емпіричним підтвердженням того, що внутрішня свобода вибору сенсу дозволяє особистості вистояти під тиском найбільш деструктивних обставин [34].

Ціннісні орієнтації індивіда маніфестуються у ключових сферах життєдіяльності: сімейній, професійній, соціальній та внутрішньо-особистісній. Провідна спрямованість особистості в цих сферах безпосередньо корелює з її життєвими установками, переконаннями та еталонами поведінки. Попри унікальність кожного аксіологічного профілю, соціальне середовище чинить вагомий вплив на процес їхнього становлення, пропонуючи певні нормативні зразки, які згодом інтеріоризуються в індивідуальну структуру.

Ціннісні орієнтації особистості — це вибіркова, стійка система інтересів, переконань і потреб, яка визначає напрямок життя людини та регулює її поведінку. Вони перетворюють загальноприйняті культурні та соціальні норми на особисті мотиви.

Регулятивна: діють як внутрішній компас для прийняття рішень та вибору моделі вчинків у суспільстві.

Мотиваційна: задають цілі, заради яких людина витрачає свій час, зусилля та енергію.

Інтегративна: забезпечують внутрішню гармонію, цілісність особистості та стійкість до стресів.

Формування ціннісних орієнтацій тісно пов'язане з механізмами смислової саморегуляції та мотиваційною сферою індивіда. Процес пошуку власного сенсу буття неможливий без запуску інтенсивних мотиваційних процесів, які керуються базовими потребами та спрямовують особистість на вибір тих цінностей, що стають фундаментом її життєвої стійкості в мінливому світі.

Паралельно з цим, Е. Фромм обґрунтовував думку про те, що цінності не є фіксованими утвореннями, а динамічно формуються в широкому соціокультурному контексті через активне світосприйняття індивіда. Він виокремив два фундаментальні режими людського існування – «мати» та «бути», де цінності виступають уособленням цих екзистенційних орієнтацій, визначаючи спосіб взаємодії людини з реальністю [35].

Вагомий внесок у структурування цієї сфери зробив М. Рокич, який трактував цінності як стійкі вірування щодо бажаних кінцевих станів або моделей поведінки, що виходять за межі конкретних ситуацій. Його підхід дозволив упорядкувати ціннісні орієнтації за їхньою відносною значущістю, розділивши їх на термінальні цілі та інструментальні засоби [41].

У свою чергу, Г. Олпорт вказував на мораль суспільства як на першоджерело більшості особистісних цінностей, водночас виокремлюючи орієнтації, що не диктуються виключно нормами, як-от допитливість чи прагнення до емоційної близькості.

Вітчизняна психологічна думка, представлена працями Д. Кислинської та Н. Мілорадової, акцентує увагу на інтеграції зарубіжних теорій у контекст становлення особистості в мінливому соціальному середовищі [13, с. 65].

Ю. Шайгородський розглядає ціннісні орієнтації як стрижневий елемент психологічної структури, що забезпечує стабільність суб'єкта в умовах суспільних трансформацій [37].

О. Легун та А. Павліченко досліджують процеси аксіогенезу через призму індивідуального самоздійснення, підкреслюючи роль внутрішньої

активності людини у виборі життєвих пріоритетів. Важливо зазначити, що для українських науковців характерним є розгляд ціннісно-сислової сфери як динамічної системи, що постійно реагує на виклики національної безпеки та соціальної нестабільності. Осмислення цінностей як «маяків» дозволяє вітчизняним дослідникам глибше аналізувати феномен життєстійкості в умовах тривалого стресу.

Водночас, спостерігається тенденція до поєднання класичного функціонального аналізу цінностей з екзистенційним розумінням їхньої ролі у збереженні ментального здоров'я.

Сучасні дослідження підтверджують, що взаємозв'язок між культурним спадком та індивідуальним досвідом створює унікальний смисловий рельєф кожної особистості і це зумовлює необхідність вивчення ціннісних трансформацій не як статичних станів, а як живих процесів безперервного самовизначення.

Процес трансформації цінностей виступає необхідним механізмом психологічної адаптації, що дозволяє людині інтегрувати навіть найбільш деструктивні події в цілісний життєвий наратив.

Динамічність ціннісної системи забезпечує гнучкість поведінкових стратегій та здатність до самооновлення особистості в умовах радикальної зміни соціального контексту.

Таким чином, мінливість ціннісно-сислових орієнтирів є не ознакою нестабільності психіки, а свідченням її високої життєздатності та суб'єктної активності у творенні власних сенсів. Набуття нового досвіду, особливо в кризових ситуаціях, стимулює переоцінку пріоритетів, що стає підґрунтям для виходу на вищі рівні особистісної зрілості та самоусвідомлення. Врешті-решт, саме здатність ціннісної сфери до розвитку та реінтеграції дозволяє людині зберігати внутрішню єдність і цілеспрямованість у світі, що постійно змінюється.

1.2. Чинники формування та розвитку ціннісних орієнтацій особистості

Процес становлення ціннісних орієнтацій особистості детермінований сукупністю зовнішніх та внутрішніх чинників, що відображають специфіку взаємодії індивіда з навколишнім світом. В основі аксіогенезу лежать фундаментальні потреби, які, трансформуючись у ціннісні структури, стають потужним мотиваційним ресурсом для досягнення життєвих цілей. Внутрішні ціннісні орієнтації часто набувають форми ідеалів, що визначають вектор саморозвитку в професійній, сімейній та особистісній сферах життєдіяльності [12].

Важливим детермінантом формування системи цінностей є вимоги соціуму. Проте у ситуаціях, коли суспільні норми вступають у суперечність з внутрішніми переконаннями індивіда, виникає аксіологічний дисонанс. Це змушує особистість або трансформувати власні орієнтації у більш прийнятні для даного соціуму, або шукати нове середовище, що відповідає її внутрішнім еталонам. У сучасному динамічному суспільстві високий рівень адаптивності до мінливих вимог середовища є необхідною умовою уникнення дезадаптації та внутрішнього напруження.

Процес соціалізації особистості нерозривно пов'язаний із розвитком її ціннісних орієнтацій, оскільки успішність включення в нову спільноту залежить від ступеня прийняття її ціннісних установок. Необхідність пристосування до специфічного соціального контексту (що є особливо актуальним для внутрішньо переміщених осіб) зумовлює інтеграцію цінностей нового середовища в особистісну систему ієрархій. Зокрема, вплив засобів масової інформації та панівних культурних парадигм (наприклад, перехід від колективізму до індивідуалізму) виступає зовнішнім фасилітатором трансформації ціннісних пріоритетів населення [17].

Формування ціннісних орієнтацій є тривалим і стадіальним процесом, що залежить від індивідуально-психологічних та вікових характеристик

людини. У науковій літературі доцільно виділяти три ключові стадії цього процесу:

перша стадія: накопичення індивідуального життєвого досвіду та первинне формування світоглядної бази, на основі якої закладаються засади майбутніх цінностей;

друга стадія: рефлексивний аналіз власного «Я» крізь призму виокремлених ціннісних пріоритетів, що дозволяє суб'єкту усвідомити значущість певних орієнтирів;

третья стадія: остаточне конструювання образу власного «Я» на фундаменті сформованих цінностей та бачення шляхів досягнення життєвих смислів через реалізацію конкретних ціннісних орієнтацій [22].

Зазначимо, що ціннісні орієнтації постають не як статичне утворення, а як живий механізм саморегуляції, що дозволяє особистості зберігати цілісність та цілеспрямованість у відповідь на виклики складного соціального середовища.

Процес становлення ціннісних орієнтацій особистості забезпечується функціонуванням таких базових механізмів, як оцінка, пошук, вибір та проєкція. Ефективність цих механізмів безпосередньо залежить від попереднього життєвого досвіду, рівня самооцінки та ступеня особистісної зрілості суб'єкта. Саме особистісна зрілість виступає провідним детермінантом формування стійких ціннісних орієнтацій, дозволяючи людині свідомо обирати ціннісні пріоритети для досягнення життєво значущих цілей.

Розвиток системи ціннісних орієнтацій неможливий без інтенсивних мисленнєвих операцій, серед яких ключове місце посідають аналіз та синтез інформації. Прийняття певної цінності завжди супроводжується її рефлексивним узгодженням із актуальними потребами та мотивами досягнення сенсу життя. У результаті такого осмислення цінність трансформується у внутрішній ідеал, що стає рушійною силою для повної самореалізації індивіда [23].

У межах вивчення динаміки ціннісної сфери особливої уваги заслуговує концепція «моделі необхідного майбутнього». Дане бачення бажаної перспективи спонукає особистість до активного пошуку тих цінностей-інструментів, які здатні забезпечити реалізацію цієї моделі. Важливо підкреслити динамічний характер ціннісних орієнтацій: у разі досягнення поставленої мети або радикальної зміни соціальних умов (наприклад, при вимушеній міграції), попередні цінності можуть втрачати актуальність, трансформуючись у нові, більш релевантні системи координат.

Формування ціннісної ієрархії ґрунтується на суб'єктивно-об'єктивному взаємозв'язку, що вимагає постійної гармонізації внутрішніх потреб особистості з об'єктивними цінностями соціокультурного середовища. Ця інтеграція реалізується через три фундаментальні механізми:

ідентифікація: забезпечує розпізнавання та виокремлення значущих цінностей у зовнішньому просторі;

інтеріоризація: дозволяє здійснити глибокий аналіз та синтез ціннісної інформації, перетворюючи зовнішні норми на внутрішній план свідомості та засвоєні переконання;

інтерналізація: сприяє остаточному вкоріненню наборів цінностей у структурі особистості, що часто відбувається під час соціалізації (зокрема, через засвоєння гендерних та соціальних норм) [16].

Становлення ціннісних орієнтацій – це тривалий процес, витоки якого закладаються у сімейному колі, де відбувається первинне прийняття етичних та соціальних еталонів. Проте подальший розвиток системи цінностей визначається здатністю особистості до самостійного вибору та адаптації своїх орієнтирів до викликів мінливої соціальної реальності.

Первинним і найбільш вагомим чинником формування ціннісних орієнтацій особистості є інститут сім'ї та родини. Процес засвоєння цінностей дитиною відбувається через її безпосереднє включення в систему соціально-побутових та емоційних стосунків з близькими, де закладається фундамент для подальшої рецепції суспільних норм. Сімейний стиль життя, трансляція

обов'язків та правил поведінки стають першими орієнтирами в пізнанні себе та навколишнього світу. Емоційна атмосфера в родині детермінує формування базисних відчуттів – безпеки та довіри до світу або, навпаки, тривожності й недовіри, що в подальшому визначатиме вектор розвитку всієї аксіологічної системи індивіда.

Із виходом особистості у ширші соціальні простори (дошкільні заклади, школа, професійні спільноти) відбувається інтеграція нових ціннісних наборів, що триває протягом усього життєвого циклу.

Сформовані ціннісні орієнтації не є статичними; вони володіють високим потенціалом до розвитку та трансформації під впливом зміни соціального середовища.

Динаміка цих змін забезпечується мисленневою активністю суб'єкта, процесами соціалізації та адаптації, а також рівнем засвоєння нормативних вимог конкретного соціуму. Для внутрішньо переміщених осіб ця здатність до трансформації цінностей стає життєво необхідною стратегією збереження психологічної цілісності в нових умовах проживання.

Формування ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб (ВПО) — це складний процес, на який впливають як загальні соціально-психологічні фактори, так і специфічні умови, спричинені війною та переміщенням.

Основні чинники формування цінностей ВПО

Соціальна інтеграція та взаємодія з громадою:

гармонійна взаємодія ідентичностей: успіх адаптації залежить від того, як ВПО поєднують свою громадянську, національну та соціокультурну приналежність;

рівень громадянського суспільства: чим активніше місцева громада залучає переселенців до соціально-політичного та культурного життя, тим швидше відбувається перегляд або зміцнення цінностей;

волонтерська та громадська діяльність: участь у волонтерстві кардинально змінює ціннісну ієрархію, зміщуючи акцент на самореалізацію через допомогу іншим.

Зовнішнє середовище та умови життя:

матеріальні умови та безпека: зміна місця проживання часто змушує ВПО переоцінювати базові потреби, де безпека та стабільність виходять на перший план;

культурний контекст нової громади: норми та цінності, що панують у приймаючій громаді, стають орієнтиром для соціалізації.

Особистісні та психологічні фактори:

самооцінка та переконання: внутрішні установки людини безпосередньо впливають на те, як вона сприймає виклики переміщення;

віково-психологічні особливості: для молоді з-поміж ВПО критично важливим є самовизначення в загальнолюдських цінностях саме через зміну соціальної ситуації розвитку;

освіта: Навчання у вищих навчальних закладах або проходження курсів перекваліфікації допомагає адаптуватися до нових ринкових умов та формувати професійні цінності

1.3. Специфіка трансформації ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб

Специфіка формування та переформатування ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб (ВПО) детермінується екстремальним характером зміни життєвого контексту, що супроводжується руйнацією базисних опор буття. Вимушене переселення постає як глибока соціопсихологічна травма, що ініціює кризу ідентичності та деструкцію ієрархії ціннісних пріоритетів. В умовах воєнного конфлікту особистість стикається з розпадом «базисних ілюзій» про безпеку та справедливість світу, що вимагає негайної ревізії всієї системи ціннісних орієнтацій. Процес аксіогенезу у ВПО набуває регресивно-прогресивного характеру, де на перший план виходять цінності виживання, безпеки та збереження фізичної цілісності сім'ї, що стають фундаментом для подальшої адаптації. Втрата

майна, соціального статусу та звичного кола спілкування створює аксіологічний дефіцит, подолання якого через пошук нових орієнтирів стає головним завданням психологічного відновлення.

Важливою особливістю є амбівалентність ціннісних орієнтацій, де прагнення до прийняття норм нової громади часто входить у конфлікт з ідеалізацією колишніх життєвих стандартів. Трансформація ціннісної ієрархії відбувається в умовах хронічної невизначеності, що суттєво ускладнює довгострокове цілепокладання та стабільність внутрішніх установок. Соціальна депривація та відчуття відчуженості в новому середовищі можуть призводити до звуження спектру ціннісних орієнтацій до рівня ситуативних потреб. Водночас, успішне подолання кризи переміщення стимулює посттравматичне зростання, де переоцінка цінностей веде до формування стійкої системи екзистенційних орієнтирів. Побудова нової ієрархії безпосередньо залежить від індивідуальної життєстійкості та наявності зовнішніх ресурсів соціальної підтримки [10].

Особливе місце в структурі ціннісних орієнтацій ВПО починають посідати солідарність, взаємодопомога та патріотизм, які забезпечують відчуття приналежності до ширшої спільноти та повертають суб'єктність. Динаміка змін у ціннісному профілі часто відображає етапи адаптаційного процесу – від початкової дезорганізації до поступової стабілізації нових життєвих стандартів.

Осмисленість досвіду переселення як ціннісного виклику виступає ключовим маркером психологічного благополуччя індивіда. Реінтеграція ціннісних орієнтацій вимагає від ВПО не лише засвоєння цінностей нової громади, а й збереження внутрішньої цілісності через поєднання минулих здобутків із теперішніми реаліями. Таким чином, специфіка аксіологічних трансформацій у переселенців полягає у необхідності вибудовування гнучкої системи координат у дестабілізованому соціальному просторі. Розуміння цих особливостей є критично важливим для розробки стратегій психологічного

супроводу, спрямованих на відновлення ціннісно-сислової стійкості ВПО [18].

Важливим чинником, що детермінує специфіку трансформації ціннісних орієнтацій у внутрішньо переміщених осіб, є руйнація хронотопу особистості – цілісного сприйняття часового зв'язку між минулим, теперішнім та майбутнім. Втрата дому та звичного соціального ландшафту спричиняє стан «екзистенційного відчуження», де колишні життєві цілі виявляються неможливими для реалізації, а нові ціннісні орієнтири ще не набули достатньої суб'єктивної ваги. У структурі ціннісних орієнтацій ВПО спостерігається виражена тенденція до прагматизації, коли базові потреби в безпеці тимчасово домінують над цінностями саморозвитку. Психологічна напруга ініціює механізм переоцінки значущості міжособистісних стосунків, роблячи цінність родини та близького оточення ключовим стабілізатором психіки. Проте тривале перебування в статусі «переміщеної особи» може провокувати формування деструктивних установок, таких як комплекс «жертви» або відчуття соціальної маргіналізації, що деформують ціннісну ієрархію.

Специфіка аксіогенезу в цих умовах також залежить від вікових характеристик: якщо для молоді зміна середовища може стати ресурсом для оновлення ціннісних орієнтацій, то для осіб похилого віку вона часто спричиняє повну дезорієнтацію. Особливу роль у відновленні ціннісної вертикалі відіграє рефлексія травматичного досвіду, яка дозволяє перетворити біль втрати на фундамент нової життєвої мудрості. Система цінностей ВПО перебуває в стані постійного когнітивного дисонансу між «ідеальною» пам'яттю про минуле та складною реальністю сьогодення. Успішне подолання цього дисонансу можливе лише через активне смислобудування, що передбачає прийняття нової ідентичності без заперечення свого коріння.

Однією з основних складових залучення індивіда до волонтерської або громадської діяльності, що повертає відчуття соціальної корисності. Емпіричні спостереження фіксують у ВПО зміну ставлення до матеріальних благ, які часто знецінюються порівняно з цінностями життя та свободи.

Водночас процес реінтеграції ціннісних орієнтацій ускладнюється через можливі прояви нерозуміння з боку приймаючої громади, що посилює внутрішню ізоляцію. Регулятивна функція цінностей у переміщених осіб часто переорієнтовується на підтримку короткострокових планів через неможливість довгострокового прогнозування майбутнього.

Тому ціннісні орієнтації ВПО виступають як вразливий і водночас найбільш потужний ресурс адаптації, що потребує фахової психологічної підтримки. Вивчення цих процесів дозволяє виявити траєкторії подолання кризи, за яких травма стає поштовхом до особистісного розвитку.

Осмислення власного шляху як частини загальнонаціональної боротьби за цінності свободи допомагає ВПО інтегрувати особистий досвід у ширший контекст. Тому трансформація цінностей у переселенців є складним балансом між збереженням внутрішнього ядра та гнучким реагуванням на екстремальні зміни життєвого простору.

Таким чином, результати теоретичного дослідження проблеми доводять, що ціннісні орієнтації трактуються як фундаментальна ієрархічна система внутрішніх еталонів, що визначають вектор життєдіяльності та стратегічне цілепокладання особистості.

Ціннісні орієнтації виконують функцію внутрішнього компаса, який забезпечує цілісність індивідуального «Я» та стабільність поведінкових паттернів у різноманітних соціальних ситуаціях.

Аксіологічна сфера не є статичною структурою, а постійно еволюціонує через взаємодію індивідуальних потреб із соціокультурними запитами. Важливим аспектом більшості підходів є диференціація цінностей на термінальні цілі та інструментальні засоби, що формують унікальну архітектоніку внутрішнього світу людини.

Ціннісні орієнтації постають як вищий рівень системи саморегуляції, що безпосередньо впливає на рівень психічного здоров'я та життєстійкості особистості. Синтез зарубіжних та вітчизняних поглядів створює надійний

методологічний базис для подальшого вивчення трансформаційних процесів у критичних умовах існування.

Формування та розвиток ціннісних орієнтацій є складним багатофакторним процесом, що детермінується діалектичною взаємодією біологічних потреб, соціалізаційних впливів та суб'єктної активності індивіда.

Провідним генетичним чинником аксіогенезу виступає сімейне середовище, де через механізми ідентифікації та емоційного прийняття закладаються базові параметри довіри до світу та етичні еталони.

Подальша динаміка системи цінностей забезпечується когнітивними операціями аналізу та синтезу, за допомогою яких зовнішні норми інтеріоризуються у внутрішній план свідомості. Важливу роль у стабілізації ціннісної ієрархії відіграє особистісна зрілість, що дозволяє людині здійснювати автономний вибір ієрархії смислів незалежно від ситуативного тиску середовища.

Трансформація орієнтацій відбувається під впливом зміни соціальних ролей та вимог соціуму, що вимагає від суб'єкта високого рівня адаптивності та рефлексивної праці. Механізми інтерналізації та моделювання «необхідного майбутнього» виступають рушійними силами, які спонукають до переоцінки застарілих пріоритетів та пошуку нових інструментів самореалізації. Отже, розвиток ціннісної сфери постає як континуальний процес самовизначення, де кожна зміна соціального контексту стає викликом для реінтеграції внутрішніх опор.

Ціннісна сфера детермінує мотиваційно-поведінкові орієнтири особистості, забезпечуючи її смислотворчу цілісність. У воєнний період екзистенційна криза стає тригером трансформації цінностей. За конструктивного перебігу вона активізує морально-соціальні якості (співпереживання, альтруїзм), посилює сімейно-духовні орієнтири та мобілізує ресурси для психологічного гомеостазу. Проте деструктивний вихід із кризи руйнує психічну інтеграцію особистості, нівелюючи базові цінності здоров'я, саморозвитку та життєрадісності.

У ситуації вимушеної міграції спостерігається вимушена прагматизація ціннісної ієрархії, де домінуючими стають орієнтації на безпеку, збереження фізичної цілісності та підтримку родинних зв'язків.

Розпад базових ілюзій про справедливість світу ініціює складну «смыслову роботу», спрямовану на подолання когнітивного дисонансу між ідеалізованим минулим та невизначеним майбутнім.

Регулятивна функція цінностей у ВПО зміщується в бік короткострокового планування, що є необхідною захисною реакцією на хронічний стрес та соціальну депривацію.

Успішність адаптації переселенців безпосередньо залежить від здатності до активного смислобудування, яке дозволяє інтегрувати травматичний досвід у нову структуру ідентичності.

Розділ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

2.1. Характеристика вибірки і методик емпіричного дослідження

Вибірку дослідження складають особи віком від 25 до 50 років, що внаслідок вимушеної міграції перебувають на території західних областей (Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська області). Більшість із них мешкають у цих областях з 2022-2023 рр. Усі досліджувані є виходцями зі східних областей країни (Луганська, Донецька та Харківська області).

Кількість досліджуваних 70 осіб, серед них 40 жінок та 30 чоловіків.

З метою дослідження особливостей ціннісних орієнтацій нами було використано наступні методики:

методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча [21];

методика соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонда;

методика САМОАЛ [20].

Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча використана як базовий інструмент для виявлення ієрархічної структури системи цінностей ВПО. Вона дозволяє диференціювати термінальні цінності (переконання у значущості кінцевих цілей існування) та інструментальні цінності (переконання у перевазі певних типів поведінки або засобів досягнення цілей). У контексті дослідження ВПО ця методика є ключовою для фіксації переорієнтації з цінностей саморозвитку на цінності безпеки та конкретних життєвих благ.

Методика має на меті ранжування двох списків цінностей (по 18 у кожному):

Список А (Термінальні цінності (цінності-цілі)) – переконання в тому, що певна кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути (наприклад: активне діяльне життя, життєва мудрість, здоров'я, воля, щастя близьких тощо);

список Б (Інструментальні цінності (цінності-засоби)) – переконання в тому, що певний образ дій чи властивість особистості є кращими в будь-якій ситуації (наприклад: акуратність, вихованість, відповідальність, життєрадісність, раціоналізм, терпимість тощо).

Методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда залучена для визначення рівня інтегрованості особистості в нове соціокультурне середовище. Аналіз за шкалами «адаптація – дезадаптація», «самоприйняття», «прийняття інших», «емоційний комфорт» та «інтернальність» дає змогу корелювати тип ціннісної ієрархії з успішністю пристосування, що дозволяє з'ясувати, які саме ціннісні орієнтації виступають фасилітаторами (сприяють), а які – бар'єрами на шляху до психологічного благополуччя в умовах переміщення.

Методика містить 6 основних інтегральних показників (факторів):

Адаптація – Дезадаптація (загальний рівень пристосованості індивіда).

Самоприйняття – Неприйняття себе (ставлення до власного «Я»).

Прийняття інших – Неприйняття інших (рівень ворожості або дружелюбності до оточення).

Емоційний комфорт – Емоційний дискомфорт (наявність внутрішньої напруги або спокою).

Внутрішній контроль – Зовнішній контроль (локус контролю: відповідальність за своє життя на собі чи на обставинах).

Домінування – Відомість (прагнення до лідерства чи підпорядкування).

Ескапізм (шкала «Втеча від проблем»).

Методика САМОАЛ (опитувальник самоактуалізації) спрямована на виявлення рівня прагнення особистості до повного розкриття своїх можливостей. У дослідженні ВПО цей інструментарій дозволяє оцінити чи здатна людина зберігати орієнтацію на саморозвиток, автономність та креативність у дестабілізованих умовах.

Методика САМОАЛ діагностує рівень прагнення до саморозвитку за 11 шкалами:

- Орієнтація у часі (здатність жити «тут і тепер»).
- Цінності (рівень прийняття цінностей самоактуалізованої особистості).
- Погляд на природу людини (віра в те, що люди по суті добрі).
- Потреба у пізнанні (прагнення до нового знання).
- Креативність (творче ставлення до життя).
- Автономність (незалежність від чужої думки).
- Спонтаність (природність у вираженні почуттів).
- Саморозуміння (глибина усвідомлення власних мотивів).
- Аутосимпатія (прийняття себе незалежно від оцінок інших).
- Контактність (здатність до глибокого міжособистісного спілкування).
- Гнучкість у спілкуванні (здатність адекватно реагувати на зміни ситуації).

2.2. Інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Аналіз термінальних цінностей, за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, дає підстави робити висновок, що ядром ціннісних орієнтацій (пріоритетні цінності) є ті, що безпосередньо пов'язані з фізичним виживанням, безпекою та базовою автономією особистості, а саме:

1 місце – «Активне діяльне життя» – свідчить про високу мотивацію ВПО до подолання кризи через дію, прагнення повернути контроль над обставинами та інтегруватися в активне соціальне функціонування.

2 місце – «Здоров'я» вказує на те, що в умовах війни та постійного стресу здоров'я набуває статусу ключового ресурсу, без якого неможлива подальша адаптація.

3 місце – «Свобода» – високий ранг свободи відображає гостру потребу в незалежності від зовнішніх тиску та обмежень, спричинених статусом переселенця (Рис.1).

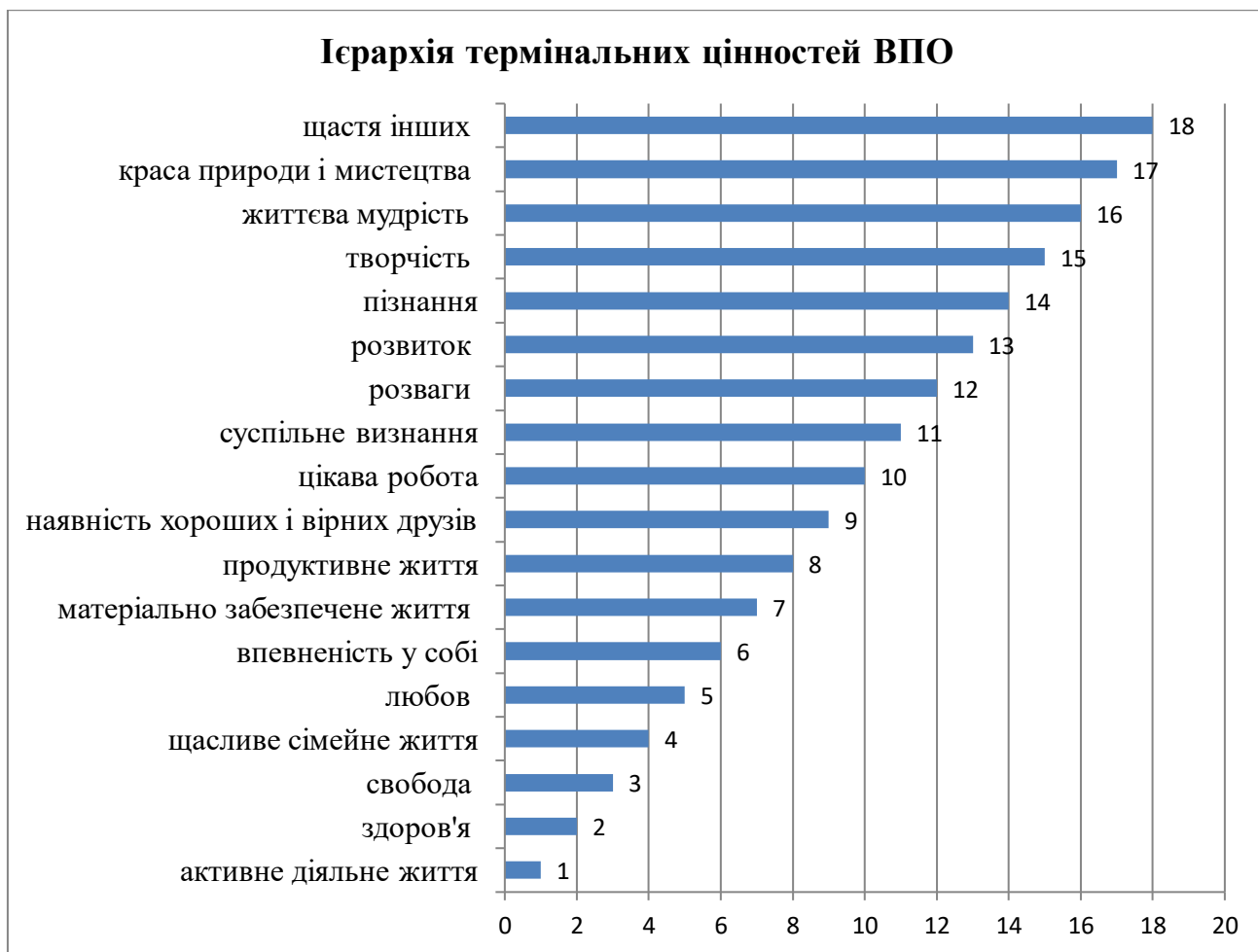

Рис.1. Ієрархія термінальних цінностей ВПО

Наступний рівень ієрархії (4-6 ранги) займають «опорні» цінності, що виступають психологічним буфером, серед них «Щасливе сімейне життя» (4 ранг) та «Любов» (5 ранг). «Впевненість у собі» (6 ранг) відображає внутрішній запит на відновлення особистісної цілісності та самоповаги, що часто підриваються травматичним досвідом.

Цінності середнього рівня (7-11 ранги) стосуються умов життя та соціальної взаємодії, а саме «Матеріально забезпечене життя» (7 ранг): Попри стереотипи, ця цінність не є домінуючою, але залишається важливою базою для нормалізації побуту на новому місці.

Цінності «Наявність друзів» та «Цікава робота» (9, 10 ранги) ілюструють процес вторинної адаптації – потребу в соціалізації та професійній реалізації в новому середовищі.

Найнижчі щаблі ієрархії займають цінності «вищого порядку» та абстрактні категорії, а саме «Пізнання» (14 ранг), «Творчість» (15 ранг), «Життєва мудрість» (16 ранг): В умовах гострої адаптації ресурси психіки спрямовані на вирішення нагальних проблем, тому інтелектуальні та духовні пошуки тимчасово відходять на другий план.

«Краса природи і мистецтва» (17 ранг) та «Щастя інших» (18 ранг) можна інтерпретувати наступним чином: ранг «щастя інших» не свідчить про егоїзм, а є наслідком «психологічного тунелювання»: коли людина перебуває в стані кризи, вона вимушена фокусуватися на власному порятунку та порятунку своєї сім'ї, щоб мати ресурс допомагати іншим у майбутньому.

Структура термінальних цінностей ВПО має виражений адаптивно-захисний характер. Домінування «активного життя», «здоров'я» та «родини» на фоні знецінення «творчості» та «краси» підтверджує теорію про те, що в умовах вимушеної міграції відбувається аксіологічна переорієнтація з цінностей саморозвитку на цінності збереження та безпеки.

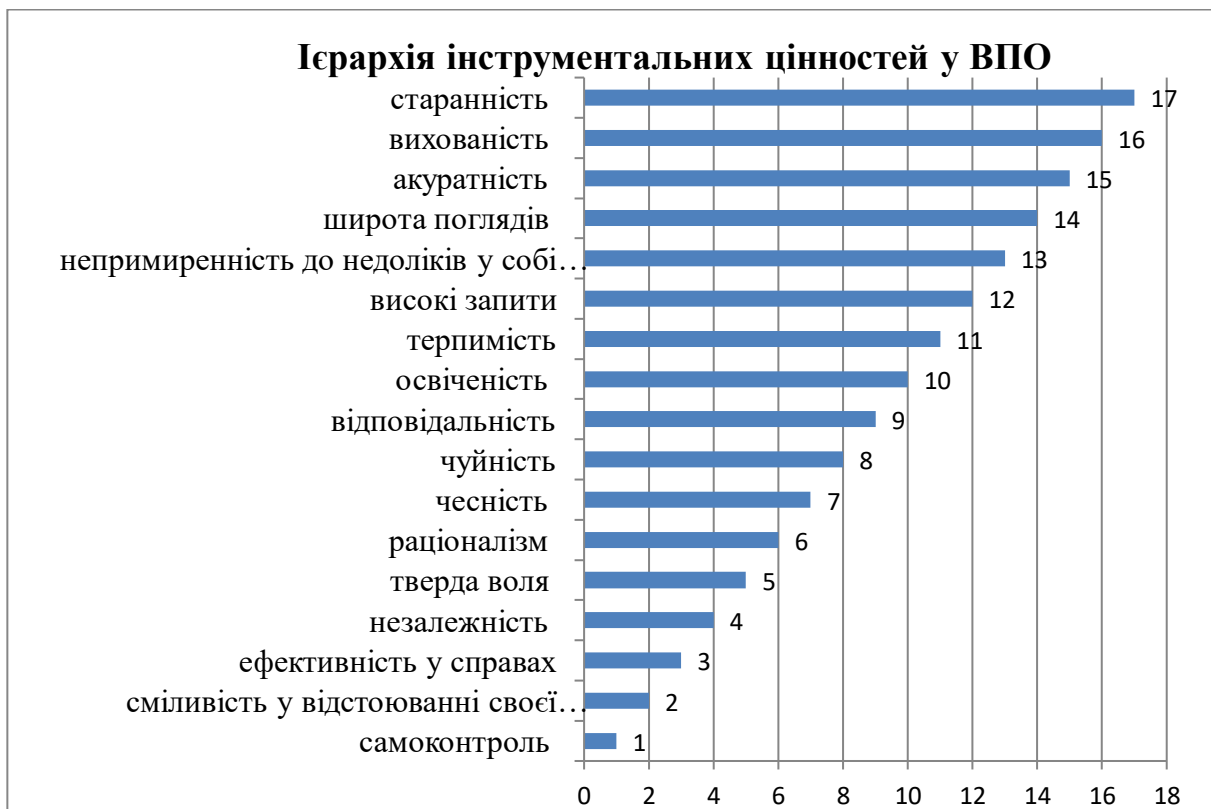

Рис.2.2. Ієрархія інструментальних цінностей ВПО

Серед інструментальних цінностей ВПО пріоритетними (1–5 ранги) є «Самоконтроль», що свідчить про високу внутрішню напругу та потребу стримувати емоції. В умовах кризи самоконтроль стає головним механізмом збереження психічної стійкості.

«Сміливість у відстоюванні своєї думки» (2 рангове місце) є показником активної суб'єктної позиції. ВПО змушені бути рішучими, щоб захищати свої права та інтереси в новому середовищі.

Ефективність у справах є орієнтацією на конкретний результат, що допомагає швидше облаштувати побут та знайти роботу.

Такі цінності як «Незалежність» та «Тверда воля» формують вольовий блок адаптації, підкреслюючи прагнення респондентів самостійно вирішувати свої проблеми, не покладаючись лише на зовнішню допомогу.

Найменш значущими виявилися інструментальні цінності «Акуратність», «Вихованість» та «Старанність». У ситуації екстремальних змін такі «етикетні» та виконавчі якості сприймаються як другорядні порівняно з вольовими та інтелектуальними ресурсами.

Зіставлення термінальних цінностей та засобів їх досягнення інструментальних цінностей дозволяє виявити високий ступінь внутрішньої узгодженості аксіологічної системи ВПО.

Тому можемо підтвердити, що така термінальна цінність, «Активне діяльне життя» повністю підкріплюється такими інструментами, як «Ефективність у справах» та «Раціоналізм», що вказує на високу готовність до реальних дій та прагматизм.

Висока значущість термінальної цінності «Свобода» (3 ранг) логічно реалізується через інструментальну «Незалежність» (4 ранг), оскільки для ВПО свобода – це не абстрактне поняття, а цілком конкретна автономність у прийнятті рішень.

Цікаво, що низький ранг цінності «Щастя інших» (18 ранг) корелює з відносно низьким рангом «Терпимості» (11 ранг), що підтверджує фокус

особистості на індивідуальному та сімейному виживанні, де «свої» пріоритети значно випереджають загально-соціальні норми.

Система ціннісних орієнтацій ВПО є монолітною та вольовою. У ній немає внутрішніх суперечностей: люди прагнуть активності та свободи, використовуючи для цього самоконтроль, волю та ефективність. Така ієрархія є характерною для активного типу адаптації, де людина бере на себе відповідальність за своє майбутнє, але водночас перебуває в стані високої психоемоційної мобілізації (через надвисокий ранг самоконтролю), що в довгостроковій перспективі може призвести до емоційного вигорання.

Також нами здійснено аналіз ціннісних орієнтацій у чоловіків та жінок ВПО з метою виявлення певних особливостей.

Розглянемо сферу самореалізації у чоловіків та жінок. Ця сфера відображає пошук сенсу і підтвердження своєї спроможності після переміщення (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Сфера самореалізації (чоловіки-жінки ВПО)

Сфера реалізації	Чоловіки (пріоритет)	Жінки (пріоритет)
Професійна	Високий (через статус та дію)	Середній (як додатковий ресурс)
Особистісна	Середній (захист сім'ї)	Високий (емоційне збереження)
Суспільна	Низький (прагматизм)	Низький (концентрація на близьких)

Для чоловіків у ситуації ВПО самореалізація найтісніше пов'язана з професійними цінностями (цікава робота, продуктивне життя, активне діяльне життя). Втрата ролі «годувальника» та професійного статусу сприймається чоловіками як базова загроза ідентичності. Тому їхній високий показник «Активне діяльне життя» (1 ранг) реалізується саме через пошук роботи та продуктивність. Вони частіше спираються на «Ефективність у справах» та «Раціоналізм» у ієрархії свої ціннісних орієнтацій. Самореалізація для них –

це відновлення соціальної ваги через професійну дієвість. Якщо професійна реалізація на новому місці затримується, у чоловіків швидше зростає дезадаптація та внутрішній контроль (самоконтроль стає деструктивним).

У жінок самореалізація частіше зміщується в бік особистісних цінностей (щасливе сімейне життя, любов, здоров'я, впевненість у собі).

Жінка в умовах евакуації часто стає «емоційним центром» сім'ї. Її самореалізація полягає в забезпеченні безпеки дітей та близьких. Жінки активніше використовують «Сміливість у відстоюванні думки» (наприклад, у питаннях допомоги дітям чи житла) та «Чуйність». Жінкам легше зберігати психологічне благополуччя, якщо вони відчувають свою потребу в колі сім'ї, навіть за відсутності кар'єрного зростання.

Спостерігаємо, що суспільний вектор самореалізації ослаблений у обох статей. Основною причиною є те, що ресурсів психіки вистачає лише на мікрорівень (я та моя сім'я) або мезорівень (моя робота). Глобальні суспільні цінності стають «розкішною», яка актуалізується лише після стабілізації побуту.

Вектор спрямованості особистості відображає стратегічну лінію поведінки: як людина діє у новому середовищі – через домінування, через контакт чи через роботу (самоствердження – спілкування – справи) (Табл. 2.)

Таблиця 2

Сфера спрямованості (чоловіки-жінки ВПО)

Вектор спрямованості	Чоловіки-ВПО	Жінки-ВПО
Справи	Високий (як спосіб відновити контроль)	Високий (як спосіб виживання родини)
Спілкування	Низький / Функціональний	Високий (як джерело ресурсу та допомоги)
Самоствердження	Підвищений (криза чоловічої ролі)	Помірний (зміщений у сферу сім'ї)

Досліджено, що спрямованість на справи є домінантний вектор для обох статей. Для Чоловіків ВПО орієнтованість на справи» – це спосіб подолання травми. Чоловіки-ВПО через діяльність намагаються «заземлитися» та відновити контроль над життям. Пріоритет на продуктивності допомагає йому відволіктися від депресивних думок.

У жінок спрямованість на справи має більш прагматичний, побутовий характер (облаштування житла, оформлення документів, освіта дітей), тому вони не виступають тільки кар'єрною гонитвою, скільки «життєзабезпечувальною» активністю.

У спрямованості на спілкування відзначаємо помітну відмінність залежно від статі. Так, жінки-ВПО активно його використовують, оскільки воно є інструментом отримання соціальної підтримки та емоційного розвантаження.

Чоловіки–ВПО навпаки демонструють дефіцит цього вектора. Спілкування для них часто звужується до функціонального (лише по справі), що може сповільнювати їхню соціальну адаптацію.

Спрямованість на самоствердження особливо актуальне у чоловіків і є доказом того, що вимішена міграція не зламала його особистість. У жінок потреба у самостверженні відходить на другий план, поступаючись місцем цінностям безпеки та сім'ї. Жіноче самоствердження у стані ВПО частіше реалізується через успіхи дітей або через ефективне управління домашнім господарством у нових умовах.

Спрямованість у системі міжособистісних відносин (індивідуалістичні – конформістські – альтруїстичні цінності). відображають дистанцію з новим оточенням і готовність до інтеграції, а також стиль взаємодії особистості з новим соціумом: відсторонення, пристосування чи служіння.

Сфера міжособистісних стосунків (чоловіки-жінки ВПО)

Тип спрямованості	Чоловіки-ВПО	Жінки-ВПО
Індивідуалістична	Домінантна (захист автономії)	Помірна (прагнення до стабільності)
Конформістська	Низька (через конфлікт із самолюбством)	Висока (як інструмент інтеграції)
Альтруїстична	Мінімальна (фокус на результаті)	Вибіркова (фокус на емоційному колі)

Аналізуючи дані таблиці 3, помітно, що у чоловіків доують індивідуалістичні цінності. Вимушене переміщення сприймається чоловіком як загроза його автономії, тому він фокусується на «індивідуальному виживанні». Відповідно це дає силу для швидкого пошуку рішень, але може створювати бар'єри у спілкуванні з волонтерами чи місцевою громадою через надмірну закритість та гордість.

Жінки частіше демонструють готовність до прийняття норм нового середовища, тобто орієнтовані на конформістські цінності (вихованість, відповідальність, терпимість).

Жінки-ВПО швидше усвідомлюють, що успішна адаптація її дітей та сім'ї залежить від лояльності до нових умов. Конформізм тут виступає не як слабкість, а як гнучка адаптивна стратегія. Жінки швидше стають «своїми» у новій громаді, легше знаходять спільну мову з сусідами та соціальними службами.

Зазначимо, що спостерігається дефіцит альтруїстичних цінностей в обох статей. У чоловіків альтруїзм часто витісняється жорстким прагматизмом. Допомога іншим сприймається як розтрата дефіцитних ресурсів (часу, грошей, емоцій), які потрібні для власної сім'ї.

У жінок-ВПО альтруїзм звужується до меж власної родини («егоїзм заради виживання сім'ї»). Жінка готова допомагати іншим лише тоді, коли впевнена, що її власні діти в безпеці.

Ієрархія ціннісних орієнтацій у чоловіків та жінок ВПО підтверджує дві принципово різні, але функціональні стратегії: чоловіча модель – це «автономний діяч», який через самоконтроль та незалежність намагається відновити свій статус через професію та справу, а жіноча модель – це «гнучкий адаптант», який через спілкування, сім'ю та соціальну лояльність вибудовує безпечний простір навколо себе.

Аналіз емпіричних даних за методикою К. Роджерса та Р. Даймонда свідчить про домінування середнього рівня соціально-психологічної адаптації (44%), що вказує на стан «динамічної нестабільності» та незавершеність процесу інтеграції більшості досліджуваних у нове середовище.

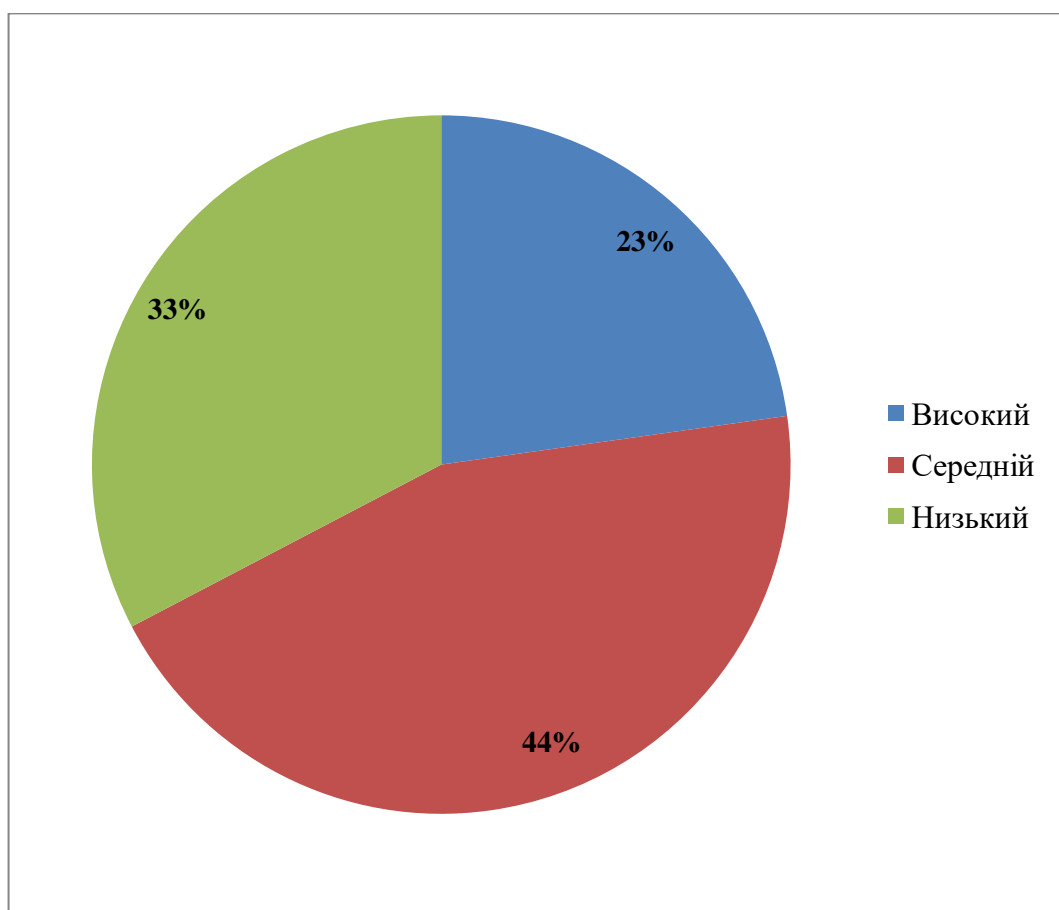

Рис. 3. Показники рівнів адаптивності ВПО

Значна частка осіб із низьким рівнем адаптивності (33%) репрезентує групу високого ризику, де спостерігається виражена деструкція звичних

смислових зв'язків та розрив між термінальними цінностями й реальними можливостями їхньої реалізації.

Високий рівень адаптації, зафіксований лише у 23% представників вибірки і стає можливим завдяки мобілізації вольових ресурсів та жорсткому самоконтролю, що виступає компенсаторним механізмом у ситуації хронічного стресу (Рис.3).

Психологічний профіль загальної вибірки характеризується внутрішньою суперечністю: прагнення до активного діяльного життя входить у дисонанс із низьким рівнем емоційного комфорту та схильністю до соціальної дистанції.

Дефіцит альтруїстичних орієнтацій та акцент на індивідуальному виживанні свідчать про звуження когнітивного горизонту до меж особистісної безпеки, що суттєво уповільнює формування довіри до нової громади. Висока інтернальність, хоча і сприяє збереженню автономії, водночас посилює ризик соматизації та психоемоційного вигорання через надмірну відповідальність за результати адаптації.

Отримані результати підтверджують, що процес аксіологічної трансформації ВПО відбувається в умовах високої ціни адаптації, де зовнішня успішність часто не корелює з внутрішнім відчуттям психологічного благополуччя.

Також варто звернути уваги на показники рівня емоційного комфорту-емоційного дискомфорту, оскільки ці показники також підкреслюють особливості емоційного профілю ВПО та їхніх адаптаційних можливостей (Рис. 4).

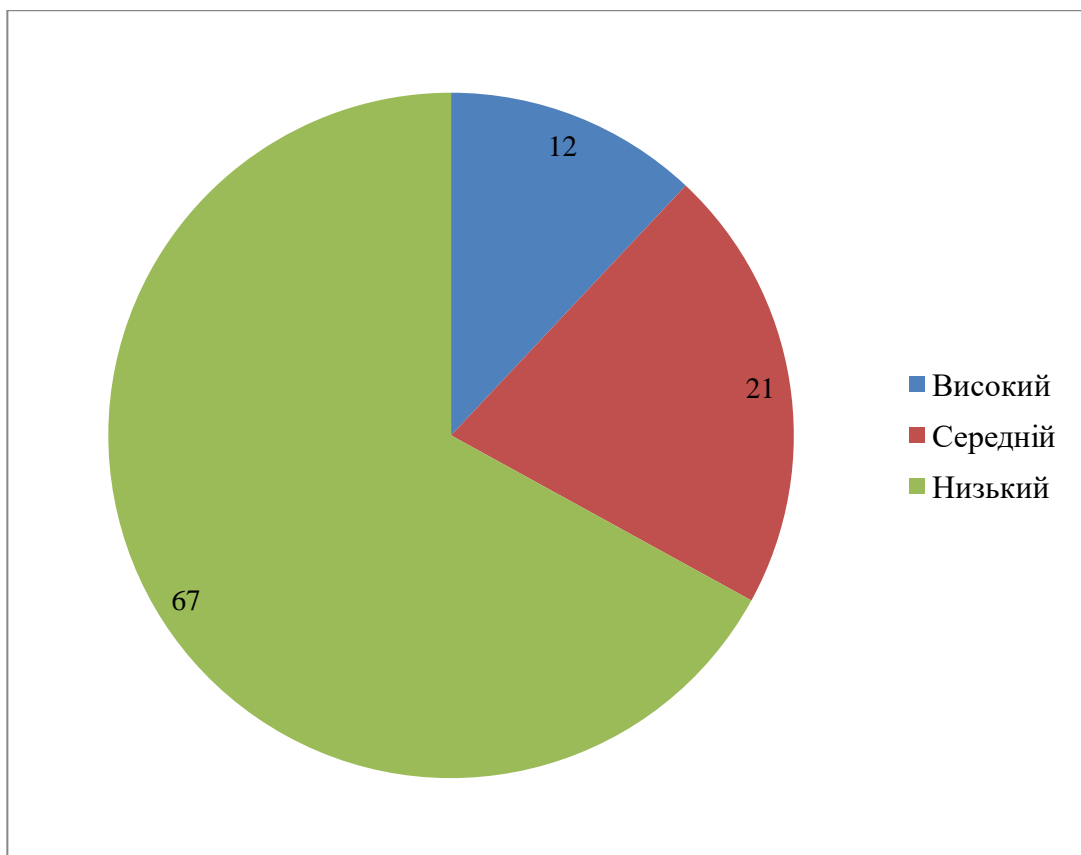

Рис. 4. Показники рівнів емоційного комфорту ВПО

Отримані результати емоційного комфорту (12% – високий, 21% – середній, 67% – низький рівень) свідчать про глибоку дестабілізацію емоційної сфери переважної більшості досліджуваних, що є прямим наслідком тривалого перебування в екстремальних умовах та вимушеної зміни життєвого контексту (Рис.2.4.).

Домінування низького рівня емоційного комфорту (67%) вказує на те, що значна частина вибірки перебуває у стані хронічного психоемоційного напруження, тривоги та внутрішнього розбалансування, тобто адаптація реалізується на тлі глибокого внутрішнього дискомфорту та виснаження ресурсів.

Лише незначна частка досягла стану емоційної стабільності (12%) характеризується успішною адаптацією і не завжди гарантує внутрішній спокій; часто вона є лише «зовнішнім фасадом», за яким ховається втома.

Наявність 21% досліджуваних із середнім рівнем комфорту вказує на групу з відносно збереженим ресурсом, яка за умови належної психологічної підтримки може перейти до групи високої адаптивності.

Можемо робити висновок, що дана вибірка характеризується «адаптаційним стресом високої інтенсивності» і основним завданням є відновлення емоційної саморегуляції та зниження рівня тривожності, що дозволить перевести адаптацію з вольового на природний рівень.

Нами здійснено кореляційний аналіз, який дозволив виявити наявність кореляційних зв'язків термінальних та інструментальних цінностей з шкалами методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча та САМОАЛ.

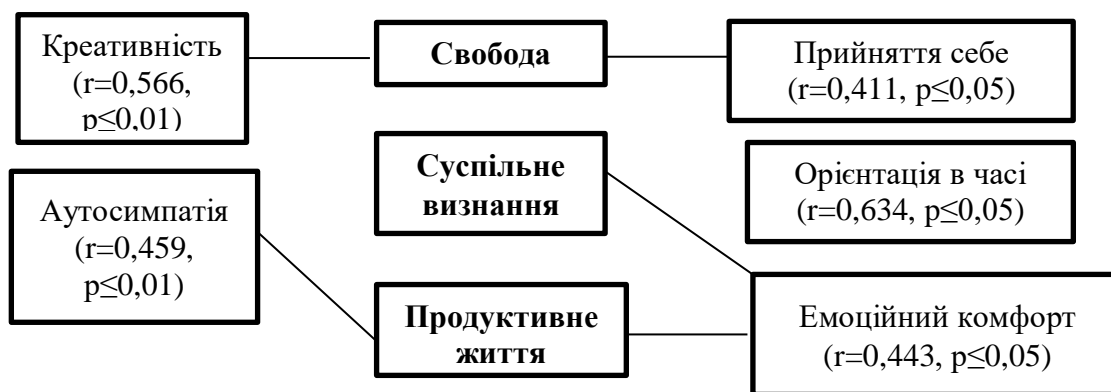

Рис. 5. Кореляційна плеяда «Термінальні цінності»

За результатами кореляційного аналізу спостерігаємо наявність зв'язку цінності «Свобода» та шкали «Креативність» ($r=0,566, p<0,01$), який вказує на креативність як головний інструмент реалізації потреби у свободі. Для ВПО здатність до творчого, нешаблонного мислення стає способом виходу за межі обмежень, спричинених статусом переселенця, та пошуку нових шляхів самореалізації.

Також наявний зв'язок шкали «Свобода» та «Прийняття себе» ($r=0,411, p<0,05$), тобто усвідомлення власної свободи (навіть як внутрішньої автономії) безпосередньо підживлює позитивну самооцінку. Людина, яка відчуває себе суб'єктом вибору, а не об'єктом обставин, демонструє вищий рівень самоповаги.

Звернемо увагу на зв'язок шкал «Суспільне визнання» та «Орієнтація у часі» ($r=0,634$, $p<,005$). Він вказує на те, що прагнення бути значущим для соціуму допомагає ВПО відновити цілісність часового сприймання. Орієнтація на майбутні досягнення та соціальну інтеграцію дозволяє людині перестати жити «минулим життям» і почати цінувати теперішній момент.

Зв'язок цінності «Продуктивне життя» та «Аутосимпатії» ($r=0,459$, $p<,01$) пояснює, що оцінка власної продуктивності та дієвості впливає на позитивне ставлення до себе осіб, що перебувають у вимішеній міграції, то само ефективність виступає для них головним критерієм само сприйняття.

Зв'язок цінності «Продуктивне життя» та «Емоційний комфорт» ($r=0,443$, $p<,05$) пояснює дефіцит комфорту, оскільки емоційний спокій безпосередньо залежить від відчуття наповненості життя реальними справами. Якщо людина не відчуває результативності своїх зусиль, рівень її емоційного дискомфорту стрімко зростає.

Як бачимо, ключовим вузлом адаптивності та стійкості ВПО є поєднання свободи та креативності, що дозволяє особистості зберігати автономію в дестабілізованому середовищі. Водночас «Продуктивне життя» виступає головним стабілізатором емоційного стану: діяльність для переселенців є не лише способом заробітку, а фундаментальним засобом відновлення емоційного комфорту та самоповаги.

Щодо кореляційних зв'язків інструментальних цінностей нами можемо констатувати наявність прямих кореляційних зв'язків «Незалежності» та «Твердої волі» зі шкалами методик (Рис. 6).

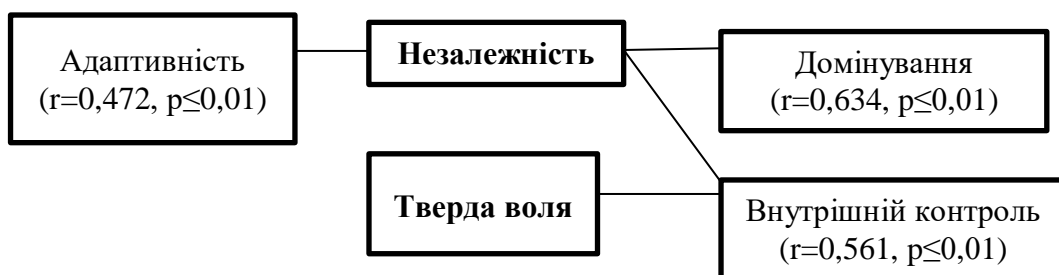

Рис. 6. Кореляційна плеяда «Інструментальні цінності»

Зафіксовано значущий позитивний зв'язок «Незалежності» та «Адаптивності» ($r=0,472$, $p<0,01$), який підтверджує, що успішність пристосування ВПО безпосередньо залежить від їхньої здатності до автономних дій. Чим вище вони цінують можливість самостійно приймати рішення (незалежність), тим ефективніше проходить їхня інтеграція в нове середовище.

Сильний кореляційний зв'язок «Незалежності» та «Домінування» ($r=0,634$, $p<0,01$) вказує на те, що прагнення до незалежності у ВПО часто реалізується через лідерські якості та активну соціальну позицію (домінування) і сприяє не лише пристосовуванню, а й активному впливу на умови свого нового життя.

Наявність кореляційного зв'язку «Твердої волі» та «Внутрішнього контролю» ($r=0,561$ $p<0,01$) пояснює, що вольовий ресурс є фундаментом інтернальності досліджуваних. Наявність твердої волі дозволяє ВПО брати на себе відповідальність за власну долю (внутрішній контроль), що є важливим для подолання стану соціальної беспорядності.

Аналізуючи зв'язки обох кореляційних плеяд (термінальних та інструментальних цінностей) можемо робити висновок, що вісь адаптації ВПО вибудовується навколо цінностей незалежності та свободи, які запускають механізми адаптивності та креативності.

В той е час такі цінності як продуктивне життя та вольова регуляція (забезпечують «каркас» особистості, що дозволяє утримувати емоційний комфорт через відчуття власної ефективності.

Також успішна адаптація реалізується через активне залучення у соціальну діяльність та отримання зворотного зв'язку від суспільства.

Отже, емпіричне дослідження дозволило встановити, що система ціннісних орієнтацій внутрішньо переміщених осіб має виражений адаптивно-вольовий характер, спрямований на подолання кризи та відновлення життєвої суб'єктності.

Провідні позиції в ієрархії термінальних цінностей займають активне діяльне життя, здоров'я та свобода, що свідчить про високу мотивацію респондентів до подолання обставин через дію. Інструментальний базис адаптації ґрунтується на жорсткому самоконтролі, незалежності та ефективності у справах, що формує вольову модель поведінки в новому середовищі.

Попри високу активність, більшість досліджуваних перебуває в стані емоційного дискомфорту, що вказує на виснаження внутрішніх ресурсів через постійне стримування переживань. Процес соціально-психологічної адаптації для більшості залишається незавершеним, проходячи стадію нестійкої рівноваги між минулим досвідом і новими реаліями.

Виявлено, що успішність інтеграції безпосередньо залежить від здатності особистості зберігати автономію та самостійно приймати рішення. Особливу роль у структурі життєстійкості відіграє креативність, яка виступає головним засобом реалізації потреби у внутрішній свободі.

Прагнення до суспільного визнання виявлено як ключовий фактор, що допомагає подолати розірваність часового сприймання та повернути відчуття майбутнього.

Також зафіксовано дефіцит альтруїстичних орієнтацій, що пояснюється концентрацією психічної енергії на індивідуальному та сімейному виживанні. Високий рівень відповідальності за власну долю поєднується з внутрішньою закритістю та дистанціюванням від ширшого соціального оточення.

Емоційний стан респондентів безпосередньо корелює з їхньою продуктивністю, що робить діяльність основним стабілізатором психіки. Водночас надмірний самоконтроль виступає бар'єром для формування глибокої довіри до нової громади та прийняття сторонньої допомоги.

Дослідження підтверджує, що зовнішня функціональність переселенців часто супроводжується глибокою внутрішньою напругою та відчуженням. Творче ставлення до життєвих викликів дозволяє трансформувати статус «жертви обставин» у позицію автора власного життя.

Загалом, аксіологічний ресурс вибірки характеризується потужним вольовим потенціалом, але потребує гармонізації емоційної складової. Цілісність системи цінностей забезпечується поєднанням прагматизму в засобах та екзистенційної свободи в цілях. Отримані дані є підґрунтям для розробки стратегій тривалого супроводу ВПО, орієнтованих на посттравматичне зростання особистості.

Розділ III. РОЗВИТОК АКСІОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

III.1 Аксіологічний ресурс особистості: основні складові та функції

Аксіологічний ресурс особистості – це сукупність внутрішніх ціннісно-смыслових утворень, які забезпечують людині стійкість, здатність до саморозвитку, адаптації та реалізації власного потенціалу через призму прийнятих нею цінностей. Це фундамент особистості, що включає усвідомлені цінності, переконання, ідеали, життєві смисли, світогляд та моральні орієнтири.

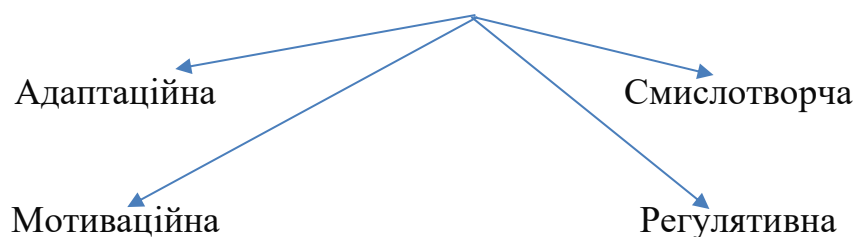
Основні складові аксіологічного ресурсу:

Ціннісно-смыслова сфера: сукупність усвідомлених життєвих цінностей, які визначають вектор поведінки та прийняття рішень.

Світогляд та переконання: система поглядів на світ і власне місце в ньому, що дає відчуття впевненості та сенсу.

Особистісні властивості: психологічні характеристики, такі як життєстійкість, автентичність, моральні принципи, які дозволяють людині залишатися собою.

Функції аксіологічного ресурсу:

Адаптаційна: допомагає пристосуватися до змін, пережити стрес, зберігаючи при цьому психологічне здоров'я та цілісність.

Мотиваційна: спрямовує активність особистості, трансформуючи потреби в активні дії.

Смислотворча: розкриває потенціал особистості, дозволяє знаходити сенс у діяльності та житті загалом.

Регулятивна: виступає внутрішнім стрижнем, що допомагає здійснювати вибір відповідно до внутрішніх принципів, а не лише зовнішніх обставин

III. 2 Розвиток аксіологічного ресурсу ВПО

Розвиток аксіологічного ресурсу ВПО у контексті часової перспективи має на меті подолання екзистенційної розірваності життєвого шляху та відновлення суб'єктивного відчуття майбутнього. Оскільки статистично підтверджено сильний кореляційний зв'язок між прагненням до суспільного визнання та орієнтацією у часі основним вектором роботи є реінтеграція особистості в активне соціокультурне середовище.

Психологічна фасилітація повинна спрямовуватися на залучення переселенців до довгострокових суспільно значущих ініціатив, де отримання позитивної оцінки від громади стає джерелом смислової стабільності. Такий підхід дозволяє трансформувати травматичний досвід минулого в ціннісний здобуток, що інтегрується в актуальну життєву стратегію «тут і тепер».

Використання технік наративного моделювання майбутнього допомагає особистості вибудувати нову ієрархію цілей, де суспільна корисність виступає головним мірилом успішності адаптації.

Важливо стимулювати ВПО до участі у волонтерській діяльності або професійному наставництві, що безпосередньо задовольняє потребу в соціальному статусі та визнанні. У результаті часовий хронотоп особистості набуває цілісності, а «теперішнє» перестає сприйматися як період тимчасового вичікування.

Орієнтація на майбутні досягнення, підкріплена соціальним фідбеком, дозволяє нівелювати депресивні тенденції, пов'язані з втратою колишніх орієнтирів.

Зрештою, суспільне визнання стає тим аксіологічним ресурсом, який «зшиває» розірвані часові пласти та повертає людині відчуття господаря власної долі. Таким чином, розвиток цього ресурсу забезпечує перехід від стратегії виживання до стратегії стабільного соціального розвитку.

Для ефективного розвитку аксіологічного ресурсу необхідно трансформувати жорсткий, виснажливий самоконтроль у гнучку систему емоційної саморегуляції, що сприятиме зростанню емоційного комфорту.

Практичні заходи варто спрямувати на легітимізацію емоційних проявів, дозволяючи особистості відійти від стратегії тотального пригнічення почуттів заради функціональності.

Впровадження технік емоційної десенсибілізації та тілесної релаксації допомагає знизити рівень фонові тривожності, що виникає через надмірну внутрішню напругу.

Психологічна допомога повинна акцентувати увагу на тому, що надмірний самоконтроль у ситуації ВПО стає перешкодою для відновлення довіри до світу та оточення. Необхідно впроваджувати тренінги з розвитку емоційного інтелекту, які навчають переселенців розпізнавати та екологічно виражати свої потреби без страху втратити соціальну маску.

Поступове зниження вольового тиску дозволяє вивільнити енергію, яка раніше витрачалася на «утримання обличчя», для реального зміцнення психологічного благополуччя.

Робота над аутосимпатією має замінити самозвинувачення, створюючи ціннісну базу для самоприйняття навіть у ситуації об'єктивної слабкості чи втоми. Розвиток цього аспекту аксіологічного ресурсу передбачає перехід до «м'яких» методів управління собою, що підвищує загальну життєстійкість особистості. Тільки через досягнення емоційного комфорту цінність активного життя стає джерелом задоволення, а не причиною психосоматичного виснаження.

Розвиток креативності як аксіологічного ресурсу є фундаментальним для забезпечення суб'єктивного відчуття свободи та незалежності особистості у дестабілізованому соціальному просторі.

Психологічні рекомендації передбачають стимуляцію креативного мислення як засобу знаходження альтернативних шляхів професійної та особистісної реалізації.

Використання методів арт-фасилітації дозволяє ВПО візуалізувати та «матеріалізувати» свою внутрішню свободу, трансформуючи її в конкретні творчі або соціальні проекти.

Креативність допомагає особистості розширити горизонт можливостей, де кожна перешкода починає сприйматися як задача, що має безліч варіантів вирішення

Підтримка креативних індустрій та творчих ініціатив серед ВПО сприяє формуванню активної життєвої позиції, яка базується на цінностях самовираження та новизни.

Психолог має заохочувати будь-які прояви нестандартного підходу до облаштування життя, оскільки це безпосередньо підживлює впевненість у собі та аутосимпатію.

Креативний ресурс дозволяє успішно проходити через когнітивний дисонанс, примиряючи втрачене минуле з новими можливостями теперішнього. Тому свобода для ВПО перестає бути недосяжним ідеалом, перетворюючись на щоденну практику творчого освоєння реальності. У результаті розвиток креативного ресурсу забезпечує особистості ту міру автономії, яка є критично важливою для збереження ментального здоров'я та високого рівня адаптивності.

Програма розвитку аксіологічного ресурсу особистості – це комплекс заходів, спрямований на усвідомлення, переосмислення та зміцнення системи цінностей людини. Вона допомагає сформувати внутрішній «компас», який дозволяє приймати рішення, зберігати стійкість (резильєнтність) та знаходити сенс у професійній і особистій діяльності.

Структура програми:

1. Блок діагностики та рефлексії

Перш ніж розвивати ресурс, необхідно зрозуміти поточний стан ціннісної сфери:

інвентаризація цінностей: визначення ключових життєвих пріоритетів (наприклад, через методику Шварца або Рокича);

аналіз ціннісних конфліктів: пошук розбіжностей між тим, що людина декларує, і тим, як вона діє в реальності;

оцінка аксіологічної компетентності: Визначення здатності людини критично осмислювати соціальні цінності.

2. Когнітивно-смісловий блок

Робота з усвідомленням та наповненням цінностей конкретним змістом:

сміслоутворення: пошук особистісного сенсу в професійній підготовці чи повсякденній діяльності;

переосмислення досвіду: перетворення кризових ситуацій на ресурс через пошук нових значень (посттравматичне зростання);

вивчення аксіологічного простору: розуміння зв'язку між власними цінностями та культурним контекстом.

3. Тренінговий (практичний) блок

Формування навичок реалізації цінностей у житті:

розвиток резильєнтності: використання цінностей як опори в умовах стресу чи невизначеності;

етичне моделювання: проживання складних життєвих сценаріїв у безпечному середовищі тренінгу для відпрацювання ціннісного вибору;

ціннісне самотворення: практики самостійного проектування свого майбутнього на основі обраних ідеалів.

4. Інтеграційний блок

Закріплення результатів та перетворення цінностей на стійкі переконання:

формування інформаційної культури: навичка фільтрації зовнішніх впливів через призму власних цінностей;

створення особистої «карти цінностей»: візуалізація та оновлення життєвих цілей;

моніторинг змін: регулярна саморефлексія для відстеження динаміки розвитку аксіологічного потенціалу.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-емпіричного дослідження проблеми дозволили зробити наступні висновки:

1. Теоретико-методологічний аналіз свідчить, що ціннісні орієнтації є складним багатовимірним конструктом, який виступає вищою регулятивною системою поведінки та визначає спрямованість життєдіяльності особистості. У сучасній психологічній науці аксіологічний підхід розглядає цінності як інтегративну основу, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти в цілісну структуру індивідуальної свідомості.

Аналіз класичних та сучасних концепцій дозволяє стверджувати, що ціннісна сфера не є статичною, а постійно трансформується під впливом соціокультурних чинників та радикальних змін життєвого контексту. Методологічно вивчення цінностей базується на розумінні їхньої дворівневої структури, що включає термінальні цінності-цілі та інструментальні цінності-засоби, які разом формують внутрішній каркас життєстійкості.

Сучасні підходи акцентують увагу на динамічній природі ціннісних орієнтацій, які в умовах кризи виконують не лише орієнтовну, а й захисну та компенсаторну функції.

Ієрархія цінностей особистості виступає фільтром сприйняття реальності, визначаючи стратегії адаптації та копінг-поведінки в екстремальних ситуаціях. Особливого значення набуває вивчення ціннісних трансформацій у контексті соціальної нестабільності, де цінності стають фундаментом для збереження ідентичності та психічного здоров'я.

2. Змістовні характеристики ціннісної сфери вимушено переміщених осіб відображають глибоку аксіологічну перебудову, спричинену втратою звичного життєвого простору та соціальних зв'язків. Ієрархічна структура цінностей ВПО демонструє виражений фокус на екзистенційних та вольових аспектах буття, де домінуючими стають потреби в безпеці, стабільності та автономії.

Ціннісна система ВПО виконує функцію «смыслового якоря», дозволяючи особистості зберігати цілісність «Я» попри радикальну зміну зовнішніх обставин. Змістовно цінності ВПО трансформуються з категорії «бажаного» у категорію «необхідного», набуваючи прагматичного та інструментального забарвлення. Ієрархія цінностей переселенців є динамічним механізмом, що забезпечує баланс між збереженням ідентичності та необхідністю швидкого пристосування до нових соціокультурних умов.

Ціннісна сфера детермінує мотиваційно-поведінкові орієнтири особистості, забезпечуючи її смислотворчу цілісність. У воєнний період екзистенційна криза стає тригером трансформації цінностей. За конструктивного перебігу вона активізує морально-соціальні якості (співпереживання, альтруїзм), посилює сімейно-духовні орієнтири та мобілізує ресурси для психологічного гомеостазу. Проте деструктивний вихід із кризи руйнує психічну інтеграцію особистості, нівелюючи базові цінності здоров'я, саморозвитку та життєрадісності.

3. Емпіричне дослідження дозволило встановити специфічні закономірності ціннісно-смыслової регуляції ВПО, які визначають успішність їхньої соціально-психологічної адаптації. Результати свідчать про домінування активно-вольової стратегії поведінки, де провідними термінальними цінностями є активне життя, здоров'я та свобода. Встановлено, що головним інструментальним ресурсом ВПО є самоконтроль, який посідає перше місце в ієрархії та виступає основним механізмом утримання функціональності в умовах стресу.

Емпірично доведено існування сильних кореляційних зв'язків між цінністю свободи та показником креативності, що підтверджує роль творчого мислення як засобу подолання адаптаційних обмежень.

Дослідження виявило низький рівень емоційного комфорту у більшості опитаних, що контрастує з їхньою високою зовнішньою активністю та вольовою спрямованістю.

Виявлено статево-гендерні відмінності: чоловіки схильні до професійної самореалізації та автономії, тоді як жінки більше орієнтовані на міжособистісні стосунки та соціальну підтримку.

Кореляційний аналіз підтвердив, що суспільне визнання є ключовим фактором для відновлення часової перспективи та подолання фіксації на травматичному минулому.

Висока інтернальність забезпечує їхню незалежність, проте у поєднанні з низьким прийняттям інших може створювати бар'єри для глибокої соціальної інтеграції. Емпіричні дані вказують на те, що адаптація ВПО проходить через стадію високої вольової напруги, яка без належної корекції може призвести до емоційного вигорання..

4. Розроблені рекомендації спрямовані на розвиток аксіологічного ресурсу ВПО через гармонізацію їхньої ціннісної сфери та перехід від стратегій виживання до стратегій саморозвитку. Першочерговим напрямом є актуалізація цінності суспільного визнання, що реалізується через залучення переселенців до активної соціальної діяльності та волонтерства для відновлення цілісності їхньої часової перспективи.

Важливим аспектом є трансформація жорсткого самоконтролю в гнучкі навички емоційної саморегуляції, що дозволить знизити рівень внутрішньої напруги та підвищити показники емоційного комфорту.

Рекомендується стимуляція креативності як інструменту реалізації внутрішньої свободи, що допомагає особистості знаходити нетривіальні рішення у професійній та побутовій сферах.

Психологічний супровід має фокусуватися на розвитку аутосимпатії та самоприйняття, що є протиположним надмірній вимогливості до себе в складних життєвих обставинах.

Необхідно сприяти зміщенню акценту з індивідуалістичних цінностей на цінності спілкування та соціальної довіри для пришвидшення процесу інтеграції у нову громаду.

Перспективою подальшого дослідження є дослідження та аналіз ціннісних орієнтацій вимушених переселенців, котрі живуть за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банах В.А., Банах Л.С. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах кризового суспільства. *Гуманітарний вісник*. Випуск № 64. 2016. С. 13-19.
2. Білоус Р. М., Охріменко В. О. Вплив часової перспективи на життєстійкість молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*: зб. наук. праць *Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). С. 46 - 54.
3. Бліхар В., Католик Г., Католик Б. Цінності: поняття, структура та підходи у контексті сучасних військових екзистенцій. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Випуск 13. С. 11-20.
4. Бліхар М. П. Ціннісні орієнтації студентської молоді України: соціологічний аналіз проблеми. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2011. Вип. 5. С. 116–125.
5. Бунас А.А., Черних О.А. Теоретико-аналітичний огляд з проблеми дослідження ціннісно-сміслової сфери особистості (віковий аспект). *Молодий вчений*. № 12 (88). 2020. С. 44-48.
6. Васюк К.М. Особливості ціннісно-сміслової сфери молоді в умовах війни. Видання: *Psychology scientific directions of research in educational activity*. 2024. С. 53-54.
7. Васютинський В.О. Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. За ред. С.Д. Максименка. Київ. Випуск № 6. 2016. С. 40-45.
8. Горбань О., Купрій Т., Овсянкін Л. Трансформація консолідуючих ціннісних орієнтацій сучасного українського студентства. *Освітологічний дискурс*. 2019. № 1-2. С.124-128.
9. Дуб В. Г. Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2021. № 49. С.61-69.

20. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича URL: <https://estet-centr.com/wp-content/uploads/2021/12/EU-METODIKA-M-ROKYCHA.pdf>
21. Назар Ю. О. Аксіопсихологічна модель посттравматичного зростання особистості. *Психологічний журнал*. 2024. Вип. 13. С. 24-35.
22. Неприцька Т. Формування ціннісних орієнтацій в суспільстві в умовах війни: реалії України. *Політичне життя*, 3. 2022. С. 93-97.
23. Очеретяний А.В. Формування життєвих цінностей у студентів вищих навчальних закладів США та України: дис. докт. філософі: 011 «Освітні, педагогічні науки» / ДВНЗ «Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини»; Умань, 2020. 317 с.
24. Підлісний М. М., Шубін В. І. Філософія цінностей: історія і сучасність : монографія. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 177 с.
25. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т.М. Титаренко. Київ, Агропромвидав України, 1998. С. 69–99.
26. Рибак О. Цінності та ціннісні орієнтації, їхнє значення у розвитку особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*, 1. 2017. С. 105-113.
27. Романюк Л. В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : збірник наукових праць. Острог : Видво НаУОА, квітень 2018. № 6. С. 71-76.
28. Савенко О. Ціннісні орієнтації у сучасній науковій думці. Актуальні проблеми формування ціннісно-моральних орієнтацій студентів як детермінанта освітньої діяльності закладів фахової передвищої освіти. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2022. С. 84-86.
29. Сопівник І., Мацола В. Моніторинг ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Освітній простір України*. Вип. №16. 2019. С. 181-186.

30. Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-сислової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій. Львів : Растр-7, 2016. 60 с.
31. Титаренко Т. М., Кочубейник О. М., Черемних К. О. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності: монографія. Київ: Міленіум, 2014. 206 с.
32. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 159 с.
33. Фромм Е. Мати або бути. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2020. 304 с.
34. Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.
35. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*. 2009. № 4 (36). С.65-73.
36. Шиделко А. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у контексті професійних преференцій учнів ПТНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 213-219.
37. Schwartz S. H. Basic individual values: sources and consequences. In T. Brosch & D. Sander (eds). *Handbook of Value: Perspectives from Economics, Neuroscience, Philosophy, Psychology and Sociology*. Oxford University Press. 2016. P. 63-84.
38. Simsir Z., Dilmac B. Predictive Relationship Between War Posttraumatic Growth, Values, and Perceived Social Support. *Illness, Crisis & Loss*. 2021. Vol. 29. № 2. P. 95-111.
39. Rokeach M. *The Nature of Human Values*, Free Press, New York, 1973. 438 p.